

MATERIAŁY JULIUSZA NOWAKA-DŁUŻEWSKIEGO
(1893-1972)
(III-202)

Juliusz Nowak – Dłużewski urodził się 31 marca 1893 roku w Goszczy jako syn Wojciecha i Felicji z Dłużewskich Nowaków. Ojciec jego był nauczycielem w szkole ludowej. Uczęszczał do Gimnazjum klasycznego w Kielcach, które ukończył w 1912 roku. Następnie studiował filologię polską na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1918 – 1920 uczył języka polskiego, łaciny i historii w Wyższej Szkole Realnej w Kielcach.

Uczestniczył w wojnie 1920 r.

W latach 1920 -1939 był nauczycielem języka polskiego, historii i łaciny w Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego w Warszawie.

W czasie pracy w szkolnictwie był członkiem Zarządu Kieleckiego, Warszawskiego, a następnie Zarządu Głównego Związku Zawodowego Nauczycieli Polskich Szkół Średnich (1926-1939), członkiem kolegium redakcji czasopisma „Ogniwo”, redaktorem odpowiedzialnym pisma młodzieży Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego „Życie szkoły” (1927-1939), członkiem Komisji Pism Młodzieży Szkolnej w Ministerstwie Wyznań i Oświecenia Publicznego (1932-1939) - za tę działalność otrzymał w roku 1938 Złoty Krzyż Zasługi. Był też członkiem Koła Kielczan i redaktorem rocznika „Pamiętnik Koła Kielczan” (1937-1938).

Równocześnie prowadził poszukiwania naukowe w archiwach i bibliotekach warszawskich, ich plon stał się podstawą do napisania pod kierunkiem Ignacego Chrzanowskiego rozprawy doktorskiej obronionej na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1932 roku i wydanej pod tytułem *Satyra polityczna Sejmu Czteroletniego* w serii „Prace historyczno-literackie”. W tej samej serii ukazała się praca *Satyra polityczna Konfederacji Targowickiej i Sejmu Grodzieńskiego*, obie te prace podpisał nazwiskiem Nowak; w roku 1938, ze względu na dużą częstotliwość występowania nazwiska Nowak dobrał do swojego, nazwisko panięnskie matki.

Od roku 1935 przygotowywał rozprawę habilitacyjną. Na zgromadzenie materiałów otrzymał od Towarzystwa im. Jana Zamoyskiego w roku szkolnym 1936-1937 stypendium. Przeprowadził kwerendę w bibliotekach i archiwach miast polskich oraz w Gdańsku (odpisane wtedy teksty literackie po spaleniu archiwów i bibliotek warszawskich, mają dzisiaj wagę oryginału). Wybuch II wojny światowej przeszkodził w sfinalizowaniu habilitacji. W październiku 1939 r. gestapo zarekwirowało mienie i bibliotekę Juliusza Nowaka – Dłużewskiego, który opuścił Warszawę i zamieszkał w Kielcach, pracując oficjalnie jako urzędnik w przemyśle.

Od roku 1940 Juliusz Nowak -Dłużewski rozpoczął nauczanie języka polskiego i łaciny na tajnych kompletach licealnych; od grudnia 1943 r. był organizatorem i wykładowcą polonistyki na Tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. Po likwidacji kursów uniwersyteckich w roku 1945 otrzymał propozycje pracy na Uniwersytecie Wrocławskim, której nie przyjął, pozostając w Kielcach, gdzie gromadził podworskie dobra kulturowe. Stały się one podstawą organizacyjną biblioteki wojewódzkiej i Muzeum Świętokrzyskiego. Juliusz Nowak – Dłużewski został pierwszym dyrektorem obu instytucji, był też pomysłodawcą i redaktorem „Biblioteki Muzeum Świętokrzyskiego”. W jej pierwszym numerze ukazała się opracowana przez niego *Poezja Powstania Kościuszkowskiego* i *Antologia współczesnej liryki świętokrzyskiej* pod jego redakcją, pomieścił tu rozprawę o Wespazjanie Kochowskim i materiałową pracę o maturze Stefana Żeromskiego. Pobyt w Kielcach gdzie był ponadto Prezesem Związku Literatów Polskich, członkiem Wojewódzkiej Rady Kultury i Sztuki oraz organizatorem i prezesem Towarzystwa Przyjaciół Kielc, zakończył Juliusz Nowak – Dłużewski książką *Udział regionu Kieleckiego w kulturze narodu*.

Na jesieni 1947 roku wrócił do Warszawy. Pracował do roku 1950 w redakcji „Słowa Powszechnego”, jako kierownik działu kulturalnego. Parając się publicystyką literacką i naukową na łamach tego dziennika oraz tygodnika „Dziś i Jutro” interesował się prawie wszystkimi okresami historii literatury polskiej, nie wyłączając doby współczesnej. W latach 1950-1953 był dyrektorem Liceum św. Augustyna w Warszawie i jednocześnie przygotowywał rozprawę *Stanisław Konarski*, która była podstawą kolokwium habilitacyjnego na Uniwersytecie Toruńskim (4.07.1951).

W roku 1953 wydał *Poezję Związku Święconego i Rokoszu Lubomirskiego* (przyniosła teksty odpisane przed wojną i w tych odpisach tylko dostępne) i rozpoczął pracę jako zastępca profesora literatury staropolskiej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, pozostając jednocześnie kuratorem liceum św. Augustyna. W Lublinie wykładał do roku 1956, kiedy to mianowany został profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Warszawskiego. Pracował tu do przejścia na emeryturę w roku 1968.

Okres warszawskiej profesury był dla Juliusza Nowaka – Dłużewskiego wyjątkowo pomyślny. Uzupełnił monografię o Konarskim dwutomowym *Wyborem Pism* (1955) i *Listami* (1962) wielkiego pijara; rzuciły one nieco światła na początki oświecenia w Polsce. Chronologii tej epoki poświęcił Juliusz Nowak - Dłużewski wiele rozpraw i przyczynków drukowanych w „Przeglądzie Humanistycznym” w latach 1959-1961. Zainteresowania naukowe koncentrował na literaturze staropolskiej, szczególnie na jej poezji politycznej. Od roku 1962 ukazywały się książki (np.: *Poemat satyrowy w literaturze polskiej w XVI i XVII w.*, *Bibliografia staropolskiej okolicznościowej poezji politycznej XVI – XVIII w.*) rozprawy interpretacyjne, przyczynki filologiczne, postulaty wydawnicze dotyczące literatury zebrane zostały w dwu tomach studiów: *Z historii polskiej literatury i kultury, Studia i Szkice*.

Ten interesujący okres analiz poprzedziło dzieło życia Juliusza Nowaka-Dłużewskiego *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce* stanowiące pierwsze całościowe ujęcie tego problemu. Ujawniła się tutaj wyraźnie postawa metodologiczna Juliusza Nowaka – Dłużewskiego.

W kręgu jego zainteresowań była nie tylko literatura staropolska, kultura oświecenia i edytorstwo naukowe, ale również zagadnienia regionalizmu, którym poświęcił wiele rozpraw.

Działalność uniwersytecka Juliusza Nowaka – Dłużewskiego trwała zaledwie jedenaście lat. Zdołał jednak wychować sporą grupę badaczy staropolszczyzny.

Po przejściu na emeryturę otworzył na Uniwersytecie Warszawskim seminarium doktoranckie, w którym uczestniczyli byli studenci i ludzie spoza tego grona. Juliusz Nowak – Dłużewski był inicjatorem edycji staropolskiego dorobku pieśniowego.

Juliusz Nowak -Dłużewski zmarł w Warszawie w 1972 roku.

W listopadzie 1972 roku Archiwum Polskiej Akademii Nauk nabyło od córki, Anny Kościeleckiej spuściznę po Juliuszu Nowaku -Dłużewskim w rozmiarze około 0,55 mb. W trakcie porządkowania podzielono ją na cztery grupy.

Grupa I – materiały twórczości naukowej dzieli się na następujące podgrupy: A. Artykuły, rozprawy naukowe, szkice literackie, prace historyczno – literackie, B. Referaty, C. Wykłady, D. Recenzje i E. Materiały warsztatowe.

Grupa II – to materiały działalności naukowej, dydaktycznej i wydawniczej.

Grupa III – to materiały o twórcy spuścizny: uwagi nad antologią J. Nowaka-Dłużewskiego *Poezja wojny Polsko- Szwedzkiej 1955-1960* pióra R. Poolacka, oraz recenzja *Bibliografii staropolskiej poezji politycznej* pióra J. Pelca.

Grupa IV – obejmuje materiały osób obcych.

Materiały Juliusza Nowak-Dłużewskiego zostały uporządkowane przez Janusza Gzyła w latach 1982-1983 i otrzymały w Archiwum PAN sygnaturę III-202.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

I. Materiały twórczości naukowej	Pozycja inwentarza 1-71
A. Artykuły, rozprawy, szkice literackie, prace historyczno -literackie	1-38
B. Referaty	39-41
C. Wykłady	42-52
D. Recenzje	53-54
E. Materiały warsztatowe	55-71
II. Materiały działalności naukowej dydaktycznej i wydawniczej	72-78
A. Materiały działalności naukowej	72
B. Materiały działalności dydaktycznej	73-75
C. Materiały działalności wydawniczej	76-78
III. Materiały o twórcy spuścizny	79-80
IV. Materiały osób obcych	81-86

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Artykuły, rozprawy, szkice literackie, prace historyczno-literackie

1. *Matura Stefana Żeromskiego*
Artykuł
1947, druk, l., k. 2

2. *U źródeł regionalizmu literackiego w Polsce*
Artykuł
1948, masz., l., k. 9

3. *Uzasadnienie naukowe wydania „Koleg Polskich”*
1958 , masz., l., k. 5

4. *Poezja wojen polsko-kozackich czasów Jana Kazimierza*
Praca historyczno-literacka
1959, masz., l., k. 231

5. *Jw.*
Praca historyczno-literacka
1959, masz., l., k. 285

6. *Głos w dyskusji o IBL-u*
Artykuł
1968, rkp., l., k. 9

7. *Chybiony atak. Poezja polityczna w Europie i Polsce*
Artykuł
1968, masz., l., k. 26

8. *Oryginalność literatury polskiego Baroku*
Rozprawa
1968, masz., l., k. 12

9. *Poezja okolicznościowa w Polsce. Dwaj młodszy Wazowie.*
Praca historyczno – literacka
1971, masz., l., k. 387
10. *Jw.*
Praca historyczno – literacka
1971, masz., l., k. 183
11. *Parodia w dziejach dawnej literatury polskiej*
Rozprawa
1972, masz., l., k. 10
12. *Na ścieżkach badawczych Aleksandra Brucknera*
Praca historyczno – literacka
1972, masz., l., k. 7
13. *Nieco z kulis warsztatu literackiego Sienkiewicza*
Szkic literacki
1972, masz., l., k. 8
14. *Aneks do dyskusji*
Artykuł
B.d., masz., l., k. 6
15. *Erotyk Kochowskiego w lirykach*
Praca materiałowa
B.d., rkp., l., k. 37
16. *Kategorie estetyczne, źródła polskie i budowa fraszek Kochanowskiego*
Praca
B.d., rkp., l., k. 186
17. *Marcjalis u Kochowskiego*
Artykuł
B.d., rkp., l., k. 18
18. *Praca poświęcona twórczości Wespazjana Kochowskiego*
Rozprawa
B.d., rkp., l., k. 45
19. *Fraszki satyryczne i literackie*
Praca materiałowa
B.d., rkp., l., k. 53
20. *Jeszcze o Kopciuszku piśmiennictwa staropolskiego*
Artykuł
B.d., masz., l., k. 7
21. *Julian Ursyn Niemcewicz*

- Monografia
B.d., masz., l., k. 37
22. Jw.
Fragment monografii
B.d., masz., l., k. 8
23. *Literatura barokowa w Polsce*
Rozprawa
B.d., rkp., l., k. 30
24. *Liryki religijne, polityczne, refleksyjne, polskie*
Praca materiałowa
B.d., rkp., l., k. 123
25. *Niepoważna książka o niepoważnej postaci*
Artykuł napisany pod pseudonimem Aleksander Gostkowski
B.d., rkp., l., k. 7
26. *O interpretacji w badaniach humanistycznych*
Artykuł
B.d., masz., l., k. 8
27. *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Dwaj królowie rodacy I. Michał Korybut Wiśniowiecki. Elekcja, koronacja , małżeństwo z Eleonorą II. Szlachta a możnowładztwo. Rok 1670. Sejm wiosenny i letni*
Praca historyczno- literacka
B.d., rkp., l., k. 34
28. *Panegiryki*
Praca materiałowa
B.d., rkp., l., k. 46
29. *Poezja Rokoszu Lubomirskiego*
Praca historyczno- literacka
B.d., masz., l., k. 16
30. *Poezja wojny polsko - szwedzkiej 1655-1660*
Praca historyczno- literacka, egz. I
B.d., masz., l., k. 378
31. Jw.
Praca historyczno- literacka, egz. I
B.d., masz., l., k. 342
32. Jw.
Praca historyczno -literacka, egz. II
B.d., masz., l., k. 378
33. Jw.

Praca historyczno -literacka, egz. II
B.d., masz., l., k. 342

34. *Polska pieśń pasyjna*

Wstęp

B.d., masz., l., k. 22

35. *Prawdy i mity*

Rozprawa

B.d., masz., l., k. 11

36. *Staropolska anonimowa poezja polityczna*

Wstęp

B.d., masz., l., k. 4

37. *Stosunek liryki do epigramatów*

Szkic literacki

B.d., rkp., l., k. 117

38. *Sztuka i nauka jako motyw „liryków”; liryzm bezpośredni, pośredni i początki negatywności*

Praca materiałowa

B.d., rkp., l., k. 20

B. Referaty

39. *Wiedza o literaturze polskiego oświecenia w dziesięcioleciu Polski Ludowej*

B.d., masz., l., k. 31

40. *Z dziejów literatury dawnej Rzeszowszczyzny*

1956, masz., l., k. 17

41. *Polsko -węgierskie kontakty kulturalne i literackie w okresie wczesnego humanizmu*

B.d., masz., l., k. 10

C. Wykłady

42. *O fraszkach Wespazjana Kochowskiego*

Wykład habilitacyjny i notatki do egzaminu habilitacyjnego

1951, rkp., masz., l., sz., k. 83

43. *Poemat satyrowy w Polsce*

Wykład habilitacyjny

1951, masz., l., k. 18

44. *Kurs literatury dla I roku*

1955, rkp., l., k. 274

45. *Historia literatury*

Kurs dla wydziału zaocznego

1958, rkp., l., k. 146

46. *O literaturze polskiej XVII wieku*

1960, rkp., l., k. 201

47. *Historia literatury XVII wieku*

B.d., rkp., l., k. 327

48. *Historia literatury. Barok*

B.d., rkp., l., k. 167

49. *Literatura ludowa w dawnej Polsce*

B.d., rkp., l., k. 184

50. *Periodyzacja polskiego Oświecenia*

B.d., rkp., l., k. 302

51. Oświecenie

Wykłady na Uniwersytecie Powszechnym

B.d., rkp., l., k. 130

52. Historia literatury

Wykłady z

B.d., rkp., l., k. 313

D. Recenzje

53. *W. Borowy „O poezji polskiej w XVIII wieku”*

B.d., masz., l., k. 10

54. *Podręcznik literatury oświecenia dla szkoły średniej*

B.d., masz., l., k. 16

E. Materiały warsztatowe

55. *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt Stary*

Wypisy

B.d., rkp., l., k. 45

56. Jw.

Wypisy

B.d., rkp., l., k. 215

57. *Poezja Związku Święconego i Rokoszu Lubomirskiego*

Wypisy

B.d., rkp., masz., l., k. 196

58. *Poezja wojen polsko – kozackich czasów Jana Kazimierza*

Wypisy

B.d., rkp., masz., l., k. 68

59. *Poezja wojny polsko – szwedzkiej*

Wypisy

B.d., rkp., masz., j. niem., pol., l., k. 288

60. *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Stanisław August Poniatowski*
Wypisy
B.d., rkp., l., k. 336
61. *Poezja Powstania Kościuszkowskiego*
Wypisy
B.d., rkp., masz., l., k. 30
62. *Okolicznościowa poezja polityczna*
Wypisy
B.d., rkp., l., k. 124
63. Jw.
Wypisy
B.d., rkp., l., k. 232
64. Jw.
Wypisy
B.d., rkp., l., k. 196
65. *Alfabetyczny spis incypiów pieśni polskich*
B.d., masz., l., k. 8
66. *Wypisy ze zbiorów Biblioteki Miejskiej w Gdańsku, ze zbiorów Rękopisów Ossolineum i BUW-u*
B.d., rkp., masz., l., k. 36
67. *Listy Stanisława Konarskiego; Rybiński*
Odpisy
B.d., rkp., sz., k. 91
68. *Skarga, Krasicki*
Wypisy
B.d., rkp., sz., k. 59
69. *Kolędy i pastorałki góralskie*
Odpisy
B.d., masz., l., k. 9
70. *Varia*
Wypisy
B.d., rkp., sz., k. 213
71. *Fotografie do ilustracji do prac J.N. – D.*
B.d., fot. 3

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ, DYDAKTYCZNEJ I WYDAWNICZEJ

A. Materiały działalności naukowej

72. Poszukiwani naukowe we Włoszech na jesieni roku 1961
Notatki
1961, masz., l., k. 3

B. Materiały działalności dydaktycznej

73. Lista uczestników, tematy ćwiczeń, notatki o oceny z egzaminów
1959/60, rkp., sz., k. 41
74. Projekt programu dla specjalności edytorskiej na III roku studiów na wydziale humanistycznym
B.d., masz., l., k. 20
75. Seminarium doktoranckie
Lista uczestników, tematy prac, notatki
1964/65 - 1968/69, rkp., sz., k. 76

C. Materiały działalności wydawniczej

76. Encyklopedia Literatury Polskiej
Współpraca z PWN-em
1969, masz., l., k. 79
77. Projekt instrukcji wydawniczej
B.d., rkp., l., k. 7
78. Propozycje naukowo wydawnicze sformułowane na podstawie dotychczasowych prac nad edycją staropolskiej pieśni pasyjnej i wielkanocnej
B.d., masz., k. 3

III. MATERIAŁY O TWÓRCY SPUŚCIZNY

79. Janusz Pelc *J.N-D., Bibliografia staropolskiej poezji politycznej*
Recenzja
b.d. , masz. , l. , k. 15
80. Roman Pollak, *Uwagi nad Antologią Poezja wojny polsko – szwedzkiej 1655 – 1660 J.N-D.*
1957, masz., l., k. 3

IV. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

81. Opinia o przygotowywanym do druku zbiorze pism Stanisława Konarskiego
1954, masz., l., k. 3
82. Henryk Kowalewicz. Polskie przekłady pieśni wielkopostnych
B.d., masz., l., k. 8
83. Marian Szymański. Autoreferat pracy doktorskiej pt. „Studia nad spuścizną poetycką i teoretycznoliteracką Macieja Kazimierza Sarbiewskiego”
B.d., masz., l., k. 13

84. Polskie wierszowane legendy średniowieczne

B.d., masz., l., k. 7

85. *Region kielecki*

Artykuł

B.d., masz., l., k. 74

86. *Z badań nad okolicznościową poezją polityczną z lat 1763 – 1788*

Referat

B.d., masz., l., k. 7